

РОЗДІЛ IV. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПРАКТИКА ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 37.013.2:371.32:78:372.4

Н. П. Данько

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ІНТЕГРАЦІЯ ВИДІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ МУЗИКИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У статті розглядаються різні види навчальної діяльності на уроках музики в початкових класах загальноосвітньої школи, їх інтеграція з видами мистецтва. Основними видами діяльності, які пропонуються учням на уроках музики, є: пізнавальна, ігрова, практична, творча. Серед практичної діяльності важливе місце займає сприйняття творів мистецтва, самостійне виконання навчальних, творчих завдань, отримання позитивного досвіду музичної виконавської діяльності.

Оскільки для молодших школярів характерною є швидка втомлюваність, необхідно постійно вчасно змінювати види діяльності на уроках, що дає можливість тримати увагу й формувати стійкий інтерес учнів, уникаючи їх перевантаження. Для нашого дослідження актуальною є проблема використання різних видів діяльності на уроках музики в початкових класах. Проаналізувавши програми «Музика» для загальноосвітніх шкіл (початкова ланка), ми визначили відмінності, що полягають у концепціях, цілях, завданнях, видах діяльності.

Ключові слова: *види діяльності, урок музики, молодші школярі, види мистецтва.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної мистецької освіти велика роль відводиться створенню умов, які б сприяли залученню дітей до активної навчальної, творчої діяльності. Особливо це стосується уроків із дисциплін художньо-естетичного циклу, тому що реалізація потенційних можливостей дитини залежить від підготовки до спілкування з творами мистецтва, яке має бути обов'язково активним, а не пасивним. Система художньо-естетичного навчання, виховання, розвитку молодших школярів буде ефективною за умови постійної взаємодії різних видів мистецтв між собою в процесі цілісного, систематичного впливу на учнів.

Аналіз актуальних досліджень. Педагогічний вплив мистецтва на особистість дитини значно посилюється за умови осягнення спільності між окремими видами художньої творчості. О. Рудницька вважає, що зміст предметного навчання мистецтву слід розглядати в інтегрованому контексті – як спорідненість різних елементів знань про особливості розкриття багатоаспектності навколишнього світу, відображення реальності «мовою» ліній, барв, звуків, які людина сприймає за допомогою зору, слуху та інших органів чуття.

Інтегроване навчання музики передбачає об'єднання в ціле не лише різних видів мистецтв, а й відповідно різних видів мистецької діяльності. Інтегровані уроки музики, на нашу думку, мають базуватися на інтеграції різних видів мистецтва. Так, на уроках музики в початковій школі вважаємо за доцільне інтегрувати такі види мистецтва: музика, література, театр, хореографія, образотворче мистецтво.

Актуальність і складність ефективного здійснення мистецької освіти молодших школярів потребують інтегрованого підходу в пошуках найоптимальніших варіантів успішного розв'язання цієї проблеми. При цьому доцільним є запровадження інтегрованого підходу до реалізації різних видів діяльності під час інтегрованих уроків музики. Тому **метою статті** стало визначення провідних видів навчальної діяльності молодших школярів на уроках музики, які сприяли б формуванню інтегрованої навченості.

Виклад основного матеріалу. Інтегроване навчання спрямоване на формування цілісної картини світу учнів, системного мислення, тому на уроках музики варто інтегрувати не лише види мистецтва, а й різні види діяльності, що сприятиме активності, самостійності учнів. У початкових класах важлива роль належить видам діяльності, сенситивним для художньо-естетичного розвитку дітей молодшого шкільного віку. Основними видами діяльності, які, на нашу думку, мають інтегруватися на уроках музики є: пізнавальна, ігрова, практична, творча.

Базуючись на власному педагогічному досвіді, ми переконалися, що комплекс мистецтв має бути зінтегровано з різними видами творчої діяльності учнів: співом, малюванням, створенням казок, римуванням, музичною імпровізацією, драматизацією, виготовленням поробок, сприйманням музичних творів і відображенням їх художніх образів. Під час провідної для молодших школярів художньо-практичної діяльності (спів, гра

на інструментах, слухання музичних творів, виконання практичних завдань) відбувається засвоєння необхідних знань, набуття вмінь, розширення художньо-образних уявлень, формується естетичний досвід школярів.

Таке поєднання зумовлене віковими особливостями молодших школярів і єдністю, взаємозалежністю різновидів мистецтва. Оскільки для молодших школярів характерною є швидка втомлюваність, варто постійно піклуватися про своєчасну зміну видів діяльності на уроках, що дозволяє втримати інтерес, увагу дітей і уникнути їх перевантаження.

Особливості навчальної діяльності молодших школярів висвітлені в працях Г. Костюка, Н. Лейтса, Г. Люблинської, О. Скрипченка. Під впливом навчання в молодших школярів розвивається теоретичне мислення. Вони засвоюють поняття, закономірності, оволодівають такими мислинневими операціями, як аналіз, порівняння, узагальнення. Для формування стійкого пізнавального мотиву учнів дуже важливим є перший рік навчання в школі. Вік першокласників, за Ж. Піаже, припадає на перехід від доопераційного мислення до мислення на рівні конкретних операцій. Діти цього віку здатні встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Досягнення рівня конкретних операцій відкриває можливості для учнів 2–4 класів теоретично міркувати про світ. У мисленні молодшого школяра змінюються співвідношення його образних і понятійних, конкретних і абстрактних компонентів. Учні перших і частково других класів застосовують переважно практично-дієвий і образно-мовний аналіз. Період від 6 до 7 років вважається у віковій психології надзвичайно важливим у плані появи психологічних новоутворень, що дозволяють дитині перейти на новий етап вікового розвитку, оволодіти новим видом діяльності – навчанням. Н. Ветлугіна важливим завданням у цей період вважає формування пізнавального мотиву засобами навчального предмету [8].

Основним джерелом емоцій учнів початкових класів є навчальна й ігрова діяльність. До їх емоційної сфери належать переживання нового, здивування, сумніву, радощів пізнання, які стають основою формування пізнавальних інтересів учнів. Для молодших школярів характерний життєрадісний, бадьорий настрій, а причиною афективних станів є розходження між бажаннями й можливостями задовольнити їх прагнення домогтися високих оцінок.

За класифікацією Н. Кудикіної ігри розподіляються на дві великі групи: ігри за правилами та ігри творчі, вільні. До першої групи належать

дидактичні ігри, пізнавальні ігри (загадки, ребуси, кросворди, вікторини, умовні подорожі, конкурси). Гра – це вид діяльності, мотив якої полягає не в її результатах, а в самому процесі, який приносить задоволення. У різноманітній ігровій діяльності відбувається особистісне становлення маленької дитини, набувається мовленнєвий і комунікативний досвід, засвоюються практичні, трудові, художні навички. Л. Виготський визначає гру як провідний вид діяльності. Потреба в грі не згасає й тоді, коли дитина приходить до школи. О. Савченко акцентує увагу на тому, що навчальна діяльність визріває в надрах ігрової діяльності й лише поступово стає провідною [6].

Оскільки діти цього віку налаштовані на гру, варто широко застосовувати різні види ігор, ігрові ситуації. Особливо дієвими є рольові ігри. Так виконання ролей акторів, композиторів, слухачів, казкарів, художників, співаків сприяє активізації учнів, усвідомленню ними власних інтересів, уподобань і особливостей виконання різних видів мистецької діяльності. Обираючи за власним бажанням роль митця, учень має можливість виконувати той вид діяльності, який, на його думку, є цікавим і нескладним. Займаючись тим видом діяльності, що найбільше подобається, школярі мають змогу найкраще проявити свої творчі здібності.

Тому на уроках музики слід широко застосовувати ігри, ігрові ситуації, проведення вікторин, розгадування кросвордів, ребусів. Досить поширеними в шкільній практиці є умовні подорожі та екскурсії, що сприяють вивченню навчального матеріалу й активізації школярів, ознайомленню їх зі специфічними особливостями видів мистецтва і їх жанрів, із мистецтвом різних народів. Так, проводячи інтегровані уроки музики, ми пропонували учням мандрівки різними мистецькими країнами («Подорож Чарівниці Музики країною Музичного мистецтва», «Осіння подорож Олівця країною Образотворчого мистецтва», «Зимова мандрівка мешканців Світу мистецтва до Літературної країни»).

Вивчення нового матеріалу можна збагатити різними ігровими ситуаціями, здійснити незабутню зустріч із мешканцями мистецької країни. Учителі-практики досить часто створюють ігрові ситуації (учні – митці – мандрівники, які подорожували різними мистецьким країнами). За допомогою визначених засобів виразності їм пропонується описати свої враження (розповісти, продемонструвати, намалювати). Таким чином, гра й ігрові ситуації на уроці сприяють активізації пізнавальної діяльності

учнів, розвитку художньо-образного мислення, релаксації, забезпечують профілактику психічної втоми, збагачують почуттєву сферу дітей, формують позитивну мотивацію навчання, стимулюють розвиток творчих здібностей, уяви, фантазії молодших школярів.

На основі інтеграції різних видів мистецтв і видів творчої діяльності в молодших школярів формується цілісне художнє світосприйняття, активне й умотивоване ставлення до творчої діяльності, позитивно-емоційне ставлення до мистецьких явищ. Ознайомлення з різними видами мистецтва, усвідомлення їх особливостей відбувається у формі тривалої гри-подорожі країнами мистецтв та «спілкування» з казковими персонажами, які уособлюють узагальнені образи-символи конкретного виду мистецтва, що сприяє чіткому розумінню, усвідомленню інформації про мистецтво й ґрунтовній підготовці до подальших занять мистецтвом, індивідуальному самовизначенню.

Казкові мешканці світу мистецтва допомагають учням здійснювати уявну подорож мистецькими країнами та містами, усвідомити особливості мистецької діяльності музикантів-виконавців, композиторів, співаків, акторів, художників, поетів, хореографів. Дидактичні іграшки, ігрові ситуації сприяють усвідомленню спільного, різного в мистецтві, створенню сприятливої психологічної атмосфери, в якій кожен учень має можливість проявити свої задатки й здібності. Застосовуючи яскраву наочність, образи-символи різних видів мистецтв, учитель формує позитивний навчальний мотив, інтерес молодших школярів до мистецтва й мистецької діяльності.

Л. Виготський, Г. Костюк, Б. Теплов у своїх дослідженнях довели: якщо здібності не розвивати – вони згасають; задатки потребують розвитку й переходять у здібності тільки під впливом активної творчої діяльності. Визначаючи молодший шкільний вік як період активного всебічного розвитку духовного світу дитини, психологи стверджують, що цей вік – початок усвідомленого ставлення до різних видів мистецтва, мотивованого вибору художніх творів і розуміння їхнього змісту. Саме в цьому віці усвідомлення мистецтва, зокрема музичного, має спиратися вже на власний досвід естетичних вражень і практичної діяльності [1].

Відмінність сучасного уроку музики від занять з інших предметів, на думку Т. Турчин, полягає у творчій спрямованості навчання: «Сучасні учні мають не тільки активно працювати на уроці музики, їхні дії повинні бути спрямовані на певні творчі досягнення». Науковець наголошує на

пріоритетній ролі практичної діяльності учнів та її творчому характері на уроках музики й, крім того, рекомендує застосовувати музично-театральну діяльність, яка спрямована на розширення кругозору та збагачення музично-театрального тезауруса молодших школярів, активізує їх художньо-творчу діяльність [7].

Особливості викладання сучасних уроків музики відображені в чинних програмах, у яких відзеркалено основну ідею, мету, зміст, види діяльності. Аналіз програм надав можливість виявити специфічні особливості та види діяльності, які передбачені кожною програмою.

Навчальна програма «Музичне мистецтво» для загальноосвітніх навчальних закладів 1–4 класи (Л. Дорогань, І. Івахно, Л. Кондратова, О. Лобова, Н. Міщенко, Л. Хлебникова) розроблена відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти. У програмі реалізовано ідею загальної музичної освіти учнів на основі української національної культури [3].

Серед зазначених у програмі завдань особливої актуальності для нашого дослідження набувають такі: збагачення емоційно-естетичного досвіду учнів; засвоєння початкових знань про особливості художньо-образної мови музичного мистецтва, осягнення художньо-образної суті музичного мистецтва; розвиток загальних і музичних здібностей; формування здатності до різних видів активної музично-творчої діяльності.

Тематична структура програми надає можливість об'єднати різні види музичної діяльності (сприймання музики, виконання, засвоєння необхідних музичних понять і термінів, елементарне музикування, інсценування пісень, ритмічна й пластична імпровізація) на одному уроці.

В основі структури програми покладено різні грані музики як цілого.

Творча діяльність учнів може виявлятися в розмірковуваннях про музику, в імпровізації пісенних мелодій (мовній, вокальній, ритмічній, пластичній), створенні нескладних мотивів, інсценування сюжетів пісень, складенні елементарних танців, темброво-ритмічних супроводів, у малюнках тощо).

Програма «Музика» для середніх загальноосвітніх шкіл 1–4 класів (З. Бервецький, Р. Марченко, О. Ростовський, Л. Хлебникова,) розроблена на базі педагогічної концепції Д. Кабалевського. Як зазначено в програмі, метою уроків музики є: формування у школярів музичної культури як важливої та невід'ємної частини їхньої духовної культури [4].

У програмі «Музика» реалізована концепція музичного виховання школярів на основі української національної культури, яка полягає у визнанні провідної ролі музичного фольклору в музично-естетичному вихованні дітей. У виробленні концептуальних підходів до використання музичного фольклору в школі автори підходили з досвіду народної педагогіки, обрядів і традицій музикування, з ідей українських композиторів та педагогів (П. Козицький, Ф. Колесса, М. Леонтович, Л. Ревуцький, К. Стеценко, Я. Степовий), а також досвід представників зарубіжної музичної педагогіки (Е. Далькроз, З. Кодай, К. Орф).

На уроках пропонуються такі види діяльності: спів, виконання музично-ритмічних рухів (пластичне інтонування, танцювальні рухи, крокування, гра на уявних музичних інструментах), інсценування, створення танцювальних композицій; гра на елементарних музичних інструментах (бубен, трикутник, барабан, металофон), гра на сопілці; вивчення музичної грамоти.

З метою формування музичного сприймання, програмою передбачається розвиток творчих, музично-творчих здібностей учнів до співу, музикування. Особливо актуальними для нашого дослідження є творчі завдання, які передбачені програмою. «Музична творчість активізує фантазію учнів, спонукає до самостійних пошуків форм утілення свого задуму, сприяє глибшому сприйманню музики. У музичних іграх діти придумують оригінальні рухи, передають поведінку персонажів відповідно до музики й літературного тексту. Ефективною формою роботи є імпровізація дітей на теми дитячого фольклору. Танцювальна творчість виявляється в умінні учнів комбінувати знайомі елементи танцю, створювати власні рухи тощо» [4, 7].

В умовах нової гуманітарно-педагогічної парадигми поряд із застосуванням традиційного автономного викладання видів мистецтва з елементами міжпредметних зв'язків передбачає впровадження інтегрованих курсів, пошуки шляхів інтеграції знань учнів із дисциплін художньо-естетичного циклу. Системний підхід реалізовано в навчальній програмі курсу «Мистецтво» (1–4 кл.), де зміст предметів «Музика» та «Образотворче мистецтво» об'єднано в єдиний тематичний цикл на основі духовно-світоглядної проблематики й збагачене елементами синтетичних мистецтв (хореографія, кіно, театр). Згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти України, галузь «Мистецтво» містить змістові лінії, що

охоплюють основні види мистецтва: музичне, образотворче, хореографічне, театральне, екранне. Домінантними змістовими лініями залишаються музичне й візуальне мистецтва, зі змістом яких інтегруються елементи інших змістових ліній – синтетичних мистецтв [4].

Висновки. Необхідність формування творчої особистості з розвиненим цілісним мисленням вимагає створення специфічних умов здійснення педагогічного процесу. Однією з таких умов є інтеграція видів діяльності й видів мистецтва на уроках музики в початкових класах. Формування інтегрованої навченості молодших школярів передбачає вивчення узагальненого навчального матеріалу про мистецтво та набуття позитивного досвіду молодшими школярами в різних видах мистецької діяльності.

Різні види навчальної діяльності, які виконуються молодшими школярами, сприяють набуттю позитивного досвіду, самовизначенню учнів у виборі «улюбленого» виду мистецької творчої діяльності, виявленню їх індивідуальних здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Лев Семенович Выготский. – СПб. : Союз, 1997. – 96 с.
2. Масол Л. Впровадження нових програм з мистецтва і художньої культури / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2002. – № 3 – С. 27–30.
3. Музичне мистецтво для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи / Л. Хлебникова, Л. Дорогань, І. Вахно, Л. Кондратова, О. Корнілова, О. Лобова, Н. Міщенко // Мистецтво і освіта. – 2012. – № 1. – С. 14–19.
4. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика 1-4 кл. – К. : «Перун», 1996. – С. 7.
5. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. пос. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
6. Турчин Т. Застосування осучаснених форм музичного навчання молодших школярів як передумова їх творчого розвитку / Т. Турчин // Рідна школа. – 2011. – № 7 (липень). – С. 64.
7. Савченко О. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – К. : Вид-во «Генеза», 1999. – 170 с.
8. Художественное творчество и ребенок / под. ред. Н. А. Ветлугиной. – М., 1972. – 236 с.

РЕЗЮМЕ

Н. П. Данько. Интеграция видов учебной деятельности на уроках музыки в начальных классах

Аннотация. В статье рассматриваются различные виды деятельности на уроках музыки в начальных классах, их интеграция с видами искусства. Основными видами деятельности, которые предлагаются ученикам на современных уроках музыки в начальной школе есть: познавательная, игровая, практическая, творческая. Среди практической деятельности важное место занимает восприятие произведений искусства, самостоятельное выполнение учебных, творческих заданий, получение позитивного опыта музыкальной исполнительской деятельности.

Поскольку младшим школьникам характерна быстрая утомляемость, необходимо постоянно заботиться о своевременной смене видов деятельности на уроках, что дает возможность удерживать внимание и сформировать стойкий интерес учеников, избегая их перенагрузки.

Учитывая возрастные особенности младших школьников, ученые и педагоги-практики рекомендуют на уроках музыки в младших классах широко использовать игры, игровые ситуации, драматизацию, инсценизацию. Комплекс разных видов искусства необходимо интегрировать с разными видами деятельности младших школьников: пением, рисованием, созданием сказок, стихотворений о музыке, музыкальной импровизацией. Такая интеграция обусловлена возрастными особенностями младших школьников, взаимосвязью видов искусства.

Для нашего исследования актуальной является проблема использования различных видов деятельности на уроках музыки в начальных классах. Проанализировав программы «Музыка» для общеобразовательных школ (начальное звено), мы определили различия, заключающиеся в концепциях, целях, заданиях, предлагаемых видах деятельности.

Ключевые слова: виды деятельности, урок музыки, младшие школьники, виды искусства.

SUMMARY

N. Danko. Integration of different activities at music lessons in junior school

The process of integration different kinds of activities at music lessons in junior school is examined in the article. Cognition, creativity, game and practice are the main abilities which are being developed at music lessons in modern school. Perception of art pieces, carrying-out tasks which require creativity and receiving good experience from performing music are all included in list of obligatory practical activities to do.

As young school children get tired very quickly, we should take care about replacement of different activities at the lessons. It allows to keep children's attention, form keen interest and avoid them being overworked.

Scientists and teachers make recommendations to use games, dramatizations, game situations and staging at the lessons more because age peculiarities should be taken into account. Various fields of art ought to be included in school children's activities. The most suitable of them are thought to be singing, drawing, creating fairytales and poems about music, producing small pieces of music. Such integration is due to age peculiarities of junior school children and connection of different art fields.

An aspect of using various kinds of activities at music lessons in junior school is relevant to this article. The program «Music» which is intended for compulsory school (junior school) was analyzed in this article. As a result we define differences in aims, tasks and conceptions.

Key words: *kinds of activities, music lessons, junior school children, art.*